

פניני הלכה

בענין 'עשרה הראשונים' המשכימין לבית הכנסת

יו"ל לכבוד לומדי 'דף היומי בהלכה' משנייב הלכות תפילה [כפי הסדר של ארגון 'דרשו']

לרגל לימוד משנ"ב סימן צ' סעי' י"ד - ביום רביעי ח' אדר א' תשע"ו

מערכת הספר "ומשחרי ימצאונני"
כלבו במצות עשרה הראשונים
הלל 31 אלעד

כולל 'השכמת הבוקר' 'דף היומי בהלכה'
בביהכ"נ 'חניכי הישיבות' אחיעזר
רבי יהודה הנשיא 26 אלעד

שיעור 'דף היומי בהלכה'
בביהכ"נ 'מנין בני תורה'
רבי יוסי בן קיסמא 37 אלעד

מתוך תשובות מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

בגדר דין עשרה הראשונים

[א] מהו גדר הדין להיות מיי הראשונים: האם הוא מצוה גמורה [דרבנן], או דילמא הוי מצוה מן המובחר, או דלא הוי מצוה כלל, אלא רק מעלה גדולה והנהגה טובה ששכרה מרובה. ונ"מ אם עדיף על כניסה בטו"ת לבית הכנסת או על מנין שהוא "ברוב עם" וכדו'. ומצאתי בספר חרדים (פרק מ"ב אות ב') שמנה ענין זה במצוות שמדברי סופרים התלויות ברגליים, וכן ביבן איש חי (פי וירא) מכנה ענין זה בלשון 'מצוה'. ובספר 'אור השנים' לבעל הפרדס כתב: ויהדר להיות מיי ראשונים, ויאמר: הריני מוכן ומזומן להיות מיי הראשונים כמו שתיקנו חז"ל, ואסמכוה אקרא שנאמר (ישעיה נ, ב) "מדוע באתי ואין איש" לקיים מ"ע ומצות ל"ית אחת, עכ"ל. אי"כ צ"ב, מהו הגדר במצוה זו.

תשובה: הנהגה טובה¹.

אם מעלת יי הראשונים תלויה גם בהשכמה לביהכ"נ, או מספיק שנמנה עמהם.

[ב] אדם שבא לבית הכנסת בלא שהשכים במיוחד לכך, ואירע שנכנס מיי הראשונים, האם יש לו מעלת ושכר עשרה הראשונים. דלכאורה מדאמר ריב"ל (ברכות מז, ב): לעולם ישכים אדם לביהכ"נ כדי שיזכה וימנה עם יי הראשונים. ולא אמר סתם שיבוא לביהכ"נ, משמע לכאורה דמעלת יי הראשונים תלויה בהשכמתם במיוחד לזה [א"י"כ נאמר דרק עצה טובה קמ"ל]. ובפרט י"ל כן, לפמשי"כ רבינו יונה בפירושו למס' אבות (פ"ה מ' י"ד) גבי ארבע מדות בהולכי ביהמ"ד, "הולך ואינו עושה". דאף מי שאינו עושה עבירות, אלא שאינו מחזר אחר המצוות ואם באו לידו עושה אותם ע"ד מקרה, אזי אינו מקבל שכר על עשיית המצוה אלא רק על ההליכה, עכ"ל. ולפי"ז אם לענין שכר עצמו לא ברור אם יש לו, כ"ש שלא יקבל שכר כנגד כולם, וצ"ע.

תשובה: יש לו².

אם יש מעלה מיוחדת להיות מעשרה הראשונים של המנין הראשון המתקיים בביהכ"נ

[ג] האם יש ענין מיוחד להיות מעשרה הראשונים של המנין הראשון המתקיים בביהכ"נ, מכיון שאע"פ שגם בשאר המנינים העשרה הראשונים גורמים להשראת השכינה. מ"מ יש לכאורה חביבות מיוחדת ליי הראשונים של המנין הראשון, דהם הראשונים שהסירו את חרון אף ה', וגרמו להשראת השכינה. ובפרט שלכאורה רק הם מקיימים את הפסוק "לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחיי", כיון שהם פותחים את ביהכ"נ.

תשובה: לא שמענו³.

אם בביהכ"נ שהיה בעזרה בביהמ"ק היתה מעלה זו של עשרה הראשונים

[ד] בביהכ"נ שבעזרת ישראל בבית המקדש⁴, האם היתה מעלה להיות מיי הראשונים. כיון דהוה כביהכ"נ רגיל, שיש תוספת בהשראת השכינה כשיש שם עשרה שמתפללין [או שמא כיון שהשכינה מצויה שם תדיר, א"י"כ הוא תמיד עת רצון להתפלל ואי"צ בדוקא ציבור]. ונ"מ דאע"פ שהיה בירושלים ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות (כמבואר בירושלמי מגילה פ"ג הל' א'), מ"מ יש לאדם ענין להיות מיי הראשונים בביהמ"ק ממש.

תשובה: יתכן⁵.

אם מעלה זו שייכת במנין המתקיים לאחר זמן תפילה

[ה] מנין המתקיים לאחר ד' שעות ביום, ומכוונים להתפלל שחרית בתורת נדבה. האם שייכת שם המעלה של עשרה הראשונים. כיון שאע"פ שאין להם שכר כתפילה בזמנה, מ"מ יש להם שכר על עצם התפילה, וכמשי"כ השו"ע בריש סי' פ"ט. או כיון שמתפללין לאחר הזמן, א"י"כ אין שום מעלה במה שהביאו את השכינה בשעה כזו, ואדרבה גנות היא להם, וכ"ש לבאין אחריהן.

תשובה: לא מסתבר.

היוצא לפני שהתאספו העשרה ואח"כ חזר אם מאבד מעלתו

[ו] אם השכים והגיע מיי הראשונים, ויצא לפני שהיו שם עשרה, וכשחזר כבר היו שם עשרה, האם הפסיד זכותו.

¹ ע"ע משי"כ בזה הלחן אות ל"ז בהערה מספר 'דעת נוטה', ובשער ב' פרק א' בירור סעי' א' אות י"ט.

² ע"י הערה הבאה.

³ נראה דרבינו שליט"א ס"ל בפשיטות, דאין שום קשר בין המעלה להיות מיי הראשונים למעלת ההשכמה לביהכ"נ, אלא הוא שכר למי שנכנס בפועל מיי הראשונים. ואמנם עיין משי"כ לעיל סי' י"ח מהגר"א וייס שליט"א בעל הימנחת אשרי, וע"ע משי"כ בזה באורך בשער ב' פרק ד' בירור סעי' א' אות ח'.

⁴ עיין רש"י יומא (סח, ב) אחרי ד"ה איצטלית, שכתב: בית הכנסת היה סמוך לעזרה בהר הבית, עכ"ל. [וע"ע ירושלמי ברכות פ"ד סוף הל' ד'].

⁵ עוררני לשאלה זו ידידי הרב אהרן הלוי גרנדש שליט"א (בעמח"ס תשובות הגר"ח), אחר ששאל כע"ז לרבינו שליט"א והשיבו בפשיטות: כן (ראה גליון 'אליבא דהלכתא', גליון נ"ד עמ' פ"ט). ואמנם כבר מספר 'אלון בכות' להגה"ק רבי בנימין כהן-צדק זצ"ל, נראה שיש סמך לזה, הו"ד בשער ד' תהילים קל"ה אי"ב; וע"ע משי"כ שם בשמואל א' - א, יב. [שו"ר משי"כ בשו"ת 'בנין ציון' סי' ג' ביאור דברי הגמ' ביומא (כב, ב), ולפי"ד נראה דביהכ"נ שביהמ"ק יש לעשרה הראשונים מעלה טפי כיון ששם הוא כבוד השכינה ממש, עי"ש].

הראשון בא בלא טו"ת והשני בא עטור בטו"ת, מעלת מי גדולה יותר

[יא] לפי המעדני יו"ט (ברכות ס"ז אות י) דיש מעלה נוספת אף בתוך י" הראשונים הבאים לביהכ"נ, דכל הקודם עדיף, ונוטל שכר כנגד חבריו. מה הדין כשאחד נכנס הראשון (כדברי הוזה"ק תרומה קלא, א) אבל בלא טו"ת, והשני נכנס כשהוא עטור כבר בטו"ת (כדברי הוזה"ק ואתחן רסה, א), מעלתו מרבה יותר.

תשובה: הנכנס ראשון.

דינים נוספים מתוך 'שער ההלכה' הקצר

- א. מצות עשרה הראשונים עדיפה משכר פסיעות, ולכן יש להעדיף לילך לביהכ"נ קרוב כדי שיהיה מי הראשונים⁷ [אכן אם ישנן מעלות נוספות בביהכ"נ הרחוק⁸, עדיף שיהדר לילך לשם⁹]. וכן עדיפה מצוה זו ממעלת חיבור יום ולילה בתורה ובתפילה [כשאינו יכול לקיים שניהם]¹⁰.
- ב. י"א¹¹ דעשרה הראשונים בביהכ"נ מזדמן עדיף מלהתפלל בביהכ"נ קבוע, אבל לדעת רוב הפוסקים¹² מעלת קביעות מקום עדיפה מלהיות מעשרה הראשונים אף במי שרגיל כל יום להימנות עמהם¹³, אא"כ לא יוכל להתפלל שם כראוי¹⁴ [וע"י הערה¹⁵].
- ג. י"א דעדיף להתפלל במקום שיהיה מעשרה הראשונים, מלהתפלל במקום שיש שם יותר "ברוב עם"¹⁶, וכ"ה משמעות הוזהר¹⁷. אבל לדעת רוב הפוסקים¹⁸ תפילה "ברוב עם" עדיפה, אא"כ ישנם עוד מעלות נוספות¹⁹.

דוד המלך היה מתאמץ לרוץ עד פתח ביהכ"נ - כדי להיות מי הראשונים

"חשתי ולא התמהמהתי לשמר מצותיך" (תהלים קיט, ס)

שמעתי מאחי וראש הרי"ח שליט"א, לבאר פסוק זה ע"ד הדרוש, דרמו כאן דוד המלך ע"ה, על זריזותו המיוחדת להיות מי"עשרה הראשונים" בבית הכנסת. בהקדים דברי רבינו הי"בן איש חי" (שנה ב' ריש פ' לך), שכתב בבאור פסוק זה וז"ל: ויש לדקדק דהלשון כפול - כיון דאמר "חשתי", למה אמר "ולא התמהמהתי". ונ"ל בס"ד שבא להפליג מדת הזריזות שלו בעבודת שמים שהיתה גדולה בקצה האחרון, שאם האדם יהיה הולך לבית אחר בשביל לעשות איזה דבר שם והוא זריז ללכת במרוצה גדולה, הנה כשיגיע לרחובות העיר ששם מצוים בני אדם וא"א לרוץ בפניהם, הנה הוא הולך בנחת, לאט לאט, עד שיכנס לאותו בית, כי כיון שהיה רץ הרבה הנה הוא יגע הרבה מריצתו, ולכך אחר שביטל ריצתו אינו יכול לילך בזריזות בפסיעות גדולות שהיא ריצה קטנה אלא ילך בנחת הרבה, והזריז ביותר גם אחר שביטל ריצתו הגדולה הוא הולך ג"כ בזריזות, במרוצה קטנה ולא בנחת. וכן היה עושה אדונינו דוד המלך ע"ה - כשהיה יוצא ממקומו לילך לדבר מצוה, שהיה רץ בתחילה, ואחר שיגיע לילך במקום שמוכרח להשבית ריצתו הגדולה, לא היה נותן מרגוע לעצמו לעשות הילוכו בנחת הרבה, אלא ג"כ הוא מהלך במרוצה בזריזות. וזהו שאמר "חשתי" בתחילת הליכתי וגם "לא התמהמהתי" לבסוף כדי לתת מרגוע לעצמי, וכל זריזות זו אני משתמש בה "לשמור וגו'". עכ"ל הי"בן איש חי.

ויש לבאר זאת גם על המשכים ורץ לבית הכנסת להיות מעשרה הראשונים, שאע"פ שרץ הרבה בתחילת הדרך וממילא סמוך לביהכ"נ הוא כבר יגע מריצתו, מ"מ ימשיך וילך בזריזות כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים.

ויתכן שלזה גם רמז דוד המלך ע"ה בעצמו, ואמר "חשתי" היינו בתחילת הדרך לביהכ"נ, "ולא התמהמהתי" גם לבסוף, וכל זה כדי "לשמור מצוותיך", לשמור היינו להמתין כמו "לשמור מזוזות פתחי" (משלי ח, לד) שהוא לשון המתנה. וזהו שאומר דוד המלך ע"ה, דכל מה שנזדרזתי כ"כ, הוא כדי להיות מי הראשונים, הבאים קודם התפלה וממתניים לבא השכינה ולתחילת התפילה.

ונראה דכל זה גם רמזו בגימטריא, דהנה "לשמור מצותיך" הוה אלף קמ"ב, וכן "להזדרז ולהקדים לבא מי הראשונים" הוה אלף קמ"ג.

קורא יקר ונכבד!!

צדי"ן ניתן לקחת חלק סגולי הרסיס הדוד, שהוצאת הספר 'ומהרי יאצאונני' כלבו במצות צלם הראשונים אשר נכתב בצמ"ח רב מצלם מצר שני, וז"ל בתקופה זו סג"ד סנוי ומהדר - לתוצאת הרסיס.

המקרה קטנה! הנק יכול לזכות בצמ"ח או לזכות את יקירי פשכר רב כנ"ל כל אלה יתחזקו להשכים מצלם הראשונים, והשכים אחריהם!

אל תפספס הזדמנות זאת! פנה עוד היום ל: 054-8452645 [אז דוא"ר 9335108@okmail.co.il]

⁶ ספר ישאלת רבי (עמי ק"צ אות ע"ב). וכע"ז כתב לי גייכ רבינו שליט"א.

⁷ כנלעני"ד, וכ"כ הגר"ח"ק שליט"א, הגר"י"ש בן שמעון והגר"א וייס שליט"א.

⁸ כגון מעלת יקביעות מקום או 'ברוב עם' וכדו.

⁹ כן נראה לפי"ד האחרונים.

¹⁰ כ"כ לי הגר"ח"ק שליט"א, וכ"ה באורך בשו"ת מבשרת ציון להגר"ב"צ מוצפי שליט"א או"ח ס"י כ"ט.

¹¹ הגר"י"פ פינהנדרל זצ"ל בספרו 'יאבני ישפה' על הלי תפילה (פ"ז אות כ"ז). ובטעם הדבר כתב שם (בהערה 42), כיון דמותר לשנות מקומו הקבוע לצורך, ובפרט כשהוא לצורך מצוה, וכפי גירסת הטור בסי' צ"ז סעי' י"ט לפי ס"א "אם לא לצורך מצוה".

¹² כן נראה לפי"ד הרבה מהראשונים שכתבו דמעלת יקביעות מקום היא מטעם הכוונה בתפילה, וכ"כ לפי"ד הריב"ש בשו"ת ס"י תקי"ג, שכתב דיקביעות מקום הוא בגדר חובה, וכ"כ לי הגר"ח קניבסקי שליט"א וכן הובא בשמו בספר ישאלת רבי, ודלא כהגר"י"פ הנ"ל.

¹³ כנלעני"ד פשוט לפי"ד רבותינו, הן מצד גדר מעלת יקביעות מקום והן מצד גדר מעלת י הראשונים.

¹⁴ כ"כ לפי"ד רבותינו, מפני שעדיף שיכוון היטב בתפילה ויתפלל כסדר הראוי.

¹⁵ **ומי שרוצה תמיד לצאת ידי שניהם**, היינו גם לקבוע מקום לתפילתו וגם להיות מי הראשונים, יקפיד תמיד להשכים ולבוא לביהכ"נ מי הראשונים, ועי"ז יוכל גם להתפלל בביהכ"נ קבוע וגם במקומו הקבוע (וע"י משי"ב בזה בטוב טעם, בשער ו' 'מעלת עשרה הראשונים' ענין ד' אות ד').

¹⁶ כ"כ לפי"ד שו"ת יצבי תפארת' ס"י נ"ג.

¹⁷ כנלעני"ד לפי"ד הוזהר (תרומה קסד, א-ב), וכ"כ בישולחן הטוהר קומראט ס"י צ"ז זהב סק"ד. [ואף לחולקים בזה בביאור דברי הוזהר, נראה דעשרה הראשונים עדיף].

¹⁸ כן נראה לפי"ד הראשונים שכתבו בפשיטות, דמצד דין 'ברוב עם' ככל שהציבור רב יותר, עדיף טפי. וכ"ה במג"א ס"י צ"ז סקט"ו. וכן נראה מספר יבית אלהים למבייט (סו"פ י"א), וכ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א בפשיטות. וכ"כ מדברי הרמ"ק (יאור יקר, כרך י' דף ע"ג ע"א) ומשו"ת יד אליהו ס"י מ"ב, ד'רוב עם' עדיף מפני שמרבה בזה כבוד שמים. וכ"כ בשו"ת ודרשת וחקרת' ח"ה ס"י ט"ז.

¹⁹ כלומר שבנוסף למעלת עשרה הראשונים יש לו גם מעלת יקביעות מקום או זריזין מקדימין. או באופן שישנו חסרון במנין שיש בו יותר 'ברוב עם' מפני שהוא מתקיים שלא בביהכ"נ או שקשה לכונן שם בתפילה כראוי, וכדומה. לכן כה"ע עדיף להתפלל במנין המצומצם ולהיות מי הראשונים.